

ИЗ ПРОШЛОСТИ СОМБОРА 250 ГОДИНА ХРАМА СВЕТОГ ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ГЕОРГИЈА (I)

Пише: Прим. др Бранислав Даниловић

1. Сомбор у време добијања цркава

Српско становништво са својим црквама и манастирима на просторима око Дунава било је присутно и пре бројнијег досељавања после косовског пораза и пропасти српске деспотовине 1459. године. Ове, као и раније, сеобе по путописним казивањима Евлија Челебије из 1665. довеле су до бројчане преваге српског становништва на овим просторима. Он у њима о Сомбору записао је: „Сва тамошња раја нису Мађари, него Власи – хришћани.“ За Сомбор даје још податак да је у граду било свега четрдесет хришћанских домаћина. Прве цркве, због малог броја Срба, честих сеоба и номадског начина живота по подунавским баруштинама, биле су малих димензија, направљене као набијаче или колибе од прућа облепљене благом и покривене трском или шиндром. Овакав начин градње није се променио све док се новопродошли Срби, досељени Великом сеобом 1690. године, нису уклопили у живот већ постојећег српског становништва и схватили да им је подручје између Дунава и Мостонге место сталног боравка. Уклопивши се у културне токовине западне цивилизације, почели су током осамнаестог века поред сопствених објеката да граде и црквене објекте од тврдог материјала у свим тада заступљеним стилевима од српско – византијског до барока...

За историјат постојања цркви у Сомбору од посебне је важности сачуван докуменат фрањевачког калуђера Боне Михаловића под називом „Из дневника манастира слободног краљевског града Сомбора, часних отаца фрањеваца из реда „Мала браћа“ провинције „Босне сребрне“ од 1717 до 1787. године“. У њему о сомборској стварности у поглављу „О црквама православних обреда“ пише: „У

Прикључивши се прослави 250 година од изградње новог храма Светог великомученика Георгија „Сомборске новине“ у неколико наредних бројева објавиће из књиге, Прим. др Бранислава Даниловића „Српске православне цркве, водице и активност парохијана у Сомбору 1749-2010. године“, која је у штампи, неколико делова за своје читаоце.

Књига осликава кроз подизање цркава активност српског народа на овим просторима у доба Хабзбуршке монархије. Уз описе цркава и водица говори и о задужбинарима и задужбинарским црквама. Приказује посете патријарха и владика српским православним црквама, али не са мање уверљивости пише и о појединим сомборцима значајним не сам за опстанак него и напредак српског народа у овој панонској ветрометини.

Он о Сомбору бележи следеће: „... Дужина и ширина града износила је један сат хода и да су му улице широке и пријатне“ и „... да има здраву климу и здраву воду из више бунара, да грађани ретко пеку хлеб код куће већ га радије купују на пијаци. Месо је добро и има га у изобиљу, као и поврћа, варива, млека, рибе и осталих потреба. У граду постоји велики број стараца од којих не један доживи стоту“.

Потврда за ову изнесену тврдњу може да се нађе и у „Записнику са протестног збора сомборских граничара 18. новембра 1745. године“ у коме стоји податак да су око 200 граничара, пешадињаца и коњаника из Потиске – поморишке границе, имали довољну материјалну и политичку моћ да, после склопљеног мира између Аустрије и Турске и укидања „војног шанца“ 1745.

године, у дворишту Градске куће могли да одлуче да од Њеног величанства, прихватајући статус Провинцијала, затраже да због њихових заслуга учињене Монархији додели Сомбору и Статус слободног и краљевског града и да их не помера са ових простора. Истовремено тражили су да остану под њеном управом и да их не препусти жупанијском систему којим је управљала Мађарска. Знајући да је Монархији потребан новац да би наставила рат, понудили су царици да, ценећи њену доброту, уплате у краљевску благајну одговарајућу суму новца. После договора и одлуке послали су у Беч делегацију са потписаном замољницом. Поштујући услуге које су за добробит Монархије учинили Срби, Марија Терезија дала је Сомбору Статус слободног и краљевског града и одобрила да се Срби не померају са својих простора. За учињену добробит становници Сомбора требали су да уплате у касу Монархије 150.000 форинти. На новом састанку 1748. године у дворишту Градске куће Срби и Буњевци (Rasciani catholici ablegati), успели су одмах да сакупе 71.990 форинти. Од 188 приложника њих 47, или 25 одсто свих уплатиоца, дало је 46.800 форинти, или у просеку по 996 форинти; 47 приложника или 25 одсто дало је 15.800 форинти, или у просеку по 336; а осталих 94 приложника дало је 9.390 форинти, или у просеку по 100 форинти.

Захваљујући сакупљеном новцу, уз задуживање, Сомборци су успели за добијање статуса слободног и краљевског града у краљевску благајну да уплате откупнину од 150.00 рајских форинти.

Све ово одиграло се само 58 година од одласка Турака и досељавања „католичких Срба“ под Дујом Марковићем; 55 година од досељавања Срба под Арсенијем Чарнојевићем и 2 године од потврђених раније добијених Привилегија од стране Марије Терезије Арсенију Чарнојевићу IV.



Црква Св. Ђорђа почетком 20. века

Сомбору су људи православне вере имали 1714. године једну малу цркву без торња, а затим су турску цамију запосели и претворили је у своју другу цркву. Али како ни једна црква није имала звона, клепетањем „у даску“ позивали су вернике на богослужење, и зато су свог црквењака звали „даскало“.

А за становнике Сомбора каже: „Становници овог града су веома богати људи, чија једна трећина живи по римско – католичкој вери, док остали припадају православном обреду“.

За историју Сомбора важан је и докуменат римокатоличког свештеника Матије Слатковића (1754-1806), који је крајем осамнаестог века живео у Сомбору и у свом Дневнику описао изглед Сомбора, сомборских шанчева, воде и људи који су живели у њему.

О СПОМЕНИЦИМА, URBANIZMU I JOŠ PONEČEMU...

ЇИНИМО ЛИ НАСИЛЈЕ НАД ЛЕПОТАМА СОПСТВЕНОГ ГРАДА?

Imamo привилегију и одговорност да смо савременици једног од најлепших периода у историји града Сомбора, а то је уређење градског језгра. Уређење траје већ двадесетак година, а свој крешћењо добија баš овог пролећа 2011.

Venac и његова главна улица, улице које се у њега уливају - Vojvođanska улица и Апатински пут, као и остале улице, лепотиче раванградске, полазна су урбанистичка основа коју су нам у наслеђе оставили умни визионари и градитељи Сомбора са краја 19. века. Dragulj је то који мало који град са ових простора поседује као баšтину.

Већ се и види и назире колосалан и дивљенја вредан ућинак свих – од челиних људи града до архитеката, урбаниста, инженера, калдрмдџија, цвећара...

У том шћимунгу, који понесе човека, не руинирајмо оно дивно и хвале вредно што је урадено.

Pre двадесетак година реконструисана је Zmaj Jovina улица. Gledајући са fјakerske шћације, од Hotela „Sloboda“ отворио се узбуđljiv, до tada невиден поглед на Gradsku кућу и на њен toranj. I onda одједном, на крају реконструкције, изникло је kiosk за prodaju шћампе и taj поглед нарушilo. Kiosk је van sumnje sam по себи мали arhitektonski dragulj, али ipak nije имао право да нас liши potpunog и шћироког погледа на Gradsku кућу.

Boјim се да ће се нешто слично догодити са Županijom, али је stvar mnogo озбилнија. Uprkos osporавanjima, maestralно су ураћене gradevinsko - hortikulturне интервенције које су задивљујуће и блјештаво отвориле поглед на ову starу somborsku лепотицу. Pogled који заustavlja dah. Boјim се да би постављање spomenika Kralju Aleksandru на том месту то нарушilo. Istina, joш је то u fazi ideје ili bar arhitektonske maštarije. Skopћano је то svakako са finansiјским troшkovima као и са tehniћkim problemom израде odlivka, а nije zanemarљivo и politићком volјom stanovnika овога grada. Liћno smatram да spomenik treba postaviti, али samo на место gde је и bio. Viteшћkog kralја Uјedinitelја sa Trga Svetog Đorđa nema niko право да pomera. Bledunјavo и neverљivo је obrazlo-

ženje да је prostor spomenika „bezecovala“ ћesma која се baš tu postavlja. Ne verujem у teoriju zavere, али да nije neko postavio ћesmu да би се napravio изговор за izmeшћanje spomenika? Ne zaklanјajmo и ne remetimo uzбуđljivи поглед на предивну zграду Županije! Ne igraјmo се са spomenikom Kralја Aleksandra jer nije то kiosk или ћesma да може ovamo - onamo. Pravi li то neko novi, lepši Sombor?

U vezi са spomenikom joш нешто; divno је што ћe bronzani Laza Kostić zasesti на klupu ispred куће и ispod balkona gde је за живota boravio. Kako bi bilo lepo да mu, naravno на drugoj lokaciji и то negde на marшћruti којом је hodio svakог dana од своје куће до Muzeја, друшћтво pravi bronzani Milan Konјoviћ.

Odavno је у gipsu izveden sjajan spomenik Milanov: figura Konјoviћа u hodu, zao-grnutog шћalom. Spomenik kipti energijom. Dugo је stajao u holu zgrade Matice srpske у Novom Sadu ispod stepeniшћa, moшћda је и sada tamo. Svoјevremeno, pre desetak и viше godina kad је somborski Rotari klub заји-veo, krenula је akcija izlivanja и postavљanja spomenika Milana Konјoviћа. Onda је doшћlo bombardovanje и ostalo, а potom је то neka-ko utihнуlo...

I на крају овог mudrovanја moшћda нешто najважније о одговорности и привилегији нас sавremenika ove decenije ureћanja grada; masovnim rušenјem prizemnih zgrada, а sve по propisu са projektima за rušenje и sve са dozvolama за gradnju, niћu као peћurke после kiše višespratnice и то baš на lokacijama Venca и ulica lepотica које се у њега уливају. Na taj naћin се flagrantно и болно menја urbanistiћka konzistencija našeg, uprkos svemu, joш uvek lepog grada. Da li baš zblila nema prostora на Seleniћi prema trћzним centrima и Rokovaћkom putu ili iza stadiona Radniћkog, te да bi се tu zakruћilo jedno moderno naselје? Или u zoni Hale „Mostonga“, или negde drugde...

Ne mogu да се otmem utisku да nam ovo nasilје nad lepотom vlastitог grada buduће generacije neће oprostitи. Boјim се да ћe да нас pamte по tome, а не по овој divној и do-teranoј glavној ulici - lepотici.

Branislav Vasiljeviћ

A OD KUMA - KROMPIR!

Їujem да ми се kum ових dana vratio из болнице жив и delimiћно zdrav, hvala bogu, па је red, по našem starom, dobrom, obiћaju, и да се obide. Ko ћe, ako не kum и naravno kuma. Ali је isto tako и red да се kumu, rekonvalescentu, и нешто ponese не би li што ре ojaћao. Шћta poneti kumu, pitanје је sad?

Ima kum, bogu hvala, punu кућу svega, али znam dobro да се не ide kumu mašućih šaka. Nije lepo, ћuće се, puće bruka. Teška су vremena па не smem ни да razmiшћљam о оној poznatoј izrecи: „A od kuma – televi-zor“, mada znam да би mu dobro došao jer nema viше ni fabrike која је proizvela ovaj njegov sadaшnji „prozor u nesvet“. Nismo се do sada, као pravi kumovi, ni posvađali ћestito, па да skoknem do Prigrevice и poklonim mu balon pravog, domaћeg metil alkohola са ukusom kukuruza. Nešto mislim, najbolје је да ја to elegantно prepustim ženi и да me bar за то не boli glava.

I tako, dok ti moja draga supruga ode у obliћnju prodavnicu, а znajuћи да ћe то potrajati jer ћe sigurno нешто naći по „starim cenama“ и на „nevideni popust“, ја ti се lepo zavalim у fotelju и poћnem да prelistavam „žutu“, „sivu“ и „oker“ шћtampu. Pošto prodoh sve crne hronike, а kakve bi danas и mogle biti, doћoh и do „pijaћnog barometra“ razmiшћљajuћи нешто да би се to bolje moglo nazvati „pijaћni toplomer“. Kad tamo, да ћovek не poveruje, lepo piše: banane 80 din/kg, krompir 120 din/kg. Ne verujuћи svojim oћima, uzmem „kineske“ naoћare, leva di-optrija - 2, desna + 3,5, zašћilјim на jedno oko и vidim да stvarно tako piše. Za svaki sluћaj uzmem и lupu, jer mislim да moшћda то neko „lupa“, али nema greške, stvar се не menја. Nekako u том mom blagoteleћem ћuđenju, uћe и supruga са kupљenim ponudama за kuma. Radoznao zavirim u, да prostite, kesu, и vidim да је žena kupila narandže, antistresni sok, ћaj за smirivanje živaca и

inkriminisane banane. Skoћih као oparen и povikah на nju, као да sam jaći, koliko me grlo nosi: „Da li si ti normalna, gde ћeš са bananama pred kuma? Šta ћe ћovek да pomisli о nama?“ Toliko sam bio ljut да sam bio spreman oћići и u Sigurnu кућу ako me žena pojuri. „Bio ћovek у болници, nastavio sam, а tamo су људи uvek naћitani и sigurno су dobro upoznati са овим našim najnovijim (poljo)privrednim ћudom“. „Pa šta да radim?“ zбuni се и žena, не verujuћи u ovu tragi-komediju koju sam joш ispriћao. „Kako šta да radiш, vrati се lepo tamo gde si и bila и kupи dragom kumu kilo, ma šta kilo, kupи mu dva kila krompira, jedan ranog crvenog, а jedan belog и што kasnijeg! Pa nije kum dugme, ko zna kad ћu opet biti u prili-ci да mu nosim krompir, а moшћda ga onda и neће biti. Mislim на krompir, а не на kuma, bog ga poživio.“

A то како и zašto u zemљici Srbiji nema krompira kada on moже да nikne и u prљjavoј cipeli, kako to да је, prvi put од kada је gavran pocrnio, semenski krompir jeftiniji од konzumnog, kako су и zašto burek и jogurt skupљji од prasetine, kifla и đevrek од svinјetine, kako да jedno шћisanје košta као 30 jaja, kako ovo, kako ono, и не treba да nam bude jasno. Ima sada и novih ministara koji су vredni „kao krompiri“ па ћe sigurno sve ovo ubrzo да се reši. Uglavnom, seћate се sigurno да је nekad bila popularna izre-ka „Gde si, nema te ko kafe?“, а sada се sve ћešće moже ћuti: „Nema te ko krompira“, а o arpadžiku bolje и да не poћinjem.

I за крај, jedan pametan savet за doma-ћice као dokaz да u svakом zlu ima и do-brog. Kako spojiti lepo, jeftino и korisno? Obradujте своје najmilije, iznenadite ih и за ruћak servirajte prasetinu са pireom од banana. Za svaki sluћaj, neka vam се pri ruci nađe и soda bikarbona. Prijatno!

Milenko D. Borota